

Akčný plán pre chránené územia Európy - naše východiská a ciele

V. Klescht: Action Plan for Protected Areas of Europe - our Bases and Aims. Život. Prostr., Vol. 29, No. 4, 184-187, 1995.

The Action Plan for European Protected Areas is a comprehensive document elaborated in cooperation of international organizations IUCN, CNPPA, FNNPE, WWF and WCMC. The Council of Europe promulgated it in Strasbourg on September 19, 1994. In the Slovak Republic, it was promulgated by the Ministry of Environment on October 21, 1994. Its aim is to ensure a convenient, operational and well organized network of protected areas in Europe in order to protect the landscape and biological diversity of our continent. It sets forth the necessary conceptional approaches and measures. Concerning the area of protected areas Slovakia belongs with the first European states but the protection of certain biotopes and landscape types in Slovakia is insufficient.

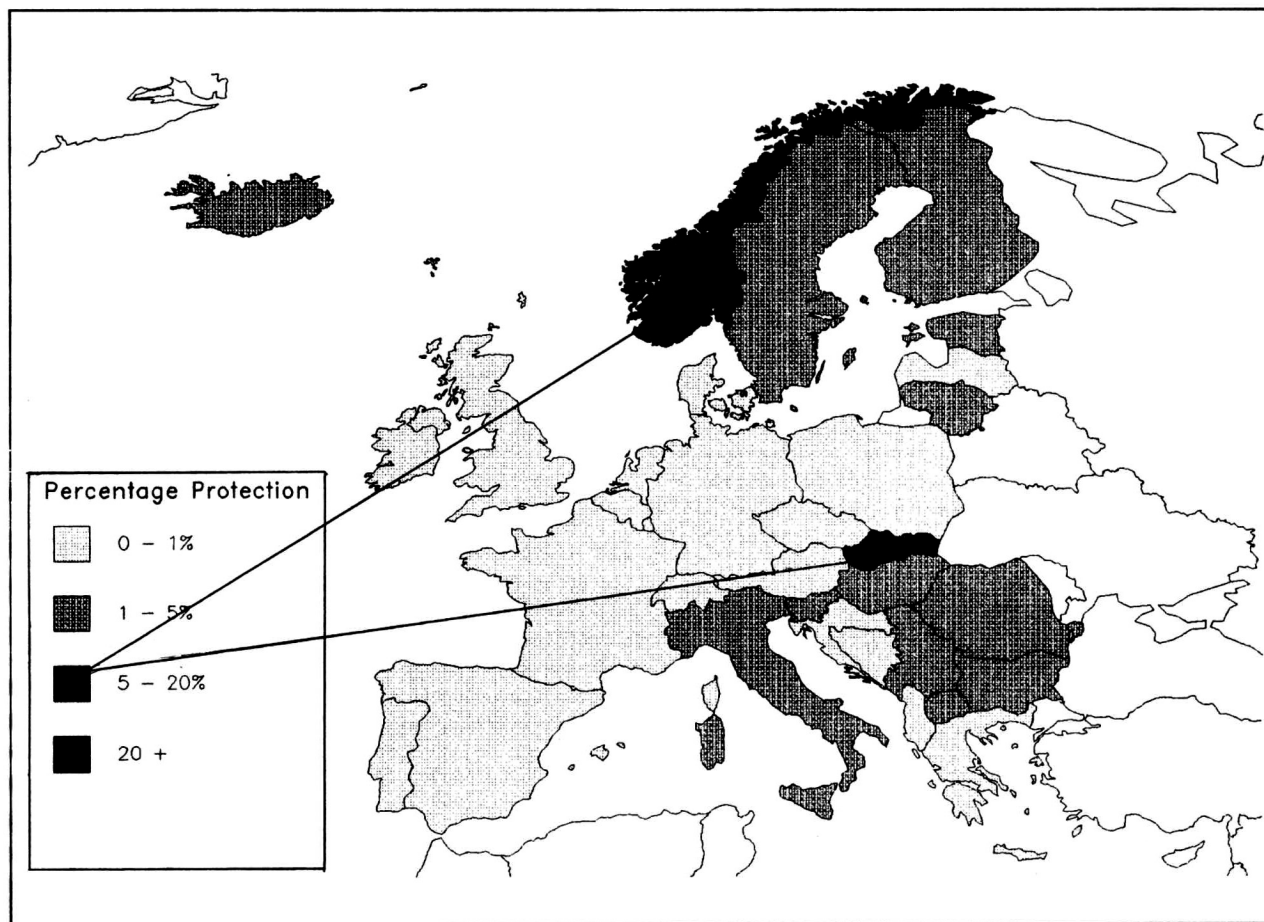
The Action Plan devotes attention to 3 categories of protected areas: national parks, nature reserves with an organized regime of protection and protected landscape areas. In terms of national parks Slovakia has an excellent position in Europe. But is unable to care about them more intensively. There must be a significant shift - the territorial zoning and the programmes of care of protected areas is more operational means. The protected landscape areas fulfill significant ecological and cultural function in the complex of protected areas. They serve either as means of nature protection, or they help to conserve life style in harmony with nature. These areas may be the models for sustainable life. In the Slovak Republic there are 16 areas of this kind - three of them (Slovenský kras, Poľana and Východné Karpaty) are declared biosphere reserves. The Action Plan pays attention also to formation of climate for success - to obtain public support to protected areas. It puts emphasis to education in schools, to utilize protected areas in the educational process.

Ochrana prírody usiluje dnes, rovnako ako v minulosti, o zachovanie rozmanitosti podmienok a foriem života, utváranie podmienok na trvalé udržiavanie, obnovovanie a racionálne využívanie prírodných zdrojov, záchranu prírodného dedičstva, estetického vzhľadu krajiny a dosiahnutie a udržanie jej ekologickej stability. V histórii tohto snaženia cieľ ostáva, s narastaním poznatkov sa menia len pojmy, metódy, právne a ekonomické nástroje i organizácia ochrany prírody.

Trvalou a nemennou hodnotou zostávajú chránené územia. Majú nezastupiteľnú funkciu pri ochrane biologickej diverzity, najmä zachovaní pôvodných prírodných ekosystémov, vrátane vzácných a ohrozených druhov organizmov.

To, že Rada Európy vyhlásila r. 1995 za Európsky rok ochrany prírody so zameraním na ochranu prírody mimo chránených území, neznamená, že Európa opúšťa tradičné a osvedčené postupy ochrany prírodného bohatstva v sústave chránených území. Takto zameraná kampaň má len upriamiť pozornosť verejnosti na význam ochrany prírody v bezprostrednom okolí sídiel. Je to hľadanie novej cesty, ako ochranou významných krajinných prvkov a iných funkčných prírodných štruktúr prepojiť chránené územia navzájom.

Potvrdením významu chránených území je prijatie **Akčného plánu pre chránené územia v Európe**. Tento program vznikol pod vedením Komisie pre národné parky a chránené územia (CNPPA) Svetového zväzu ochrany

Podiel chránených území v rámci kategórie II. IUCN (národné parky) v európskych štátoch

prírody (IUCN), v spolupráci s Federáciou prírodných a národných parkov Európy (FNNPE), Svetovým fondom pre prírodu (WWF) a Svetovým strediskom monitoringu ochrany (WCMC). Napĺňa ciele akčného plánu prijatého na IV. svetovom kongrese o národných parkoch a chránených územiach v Caracase r. 1992 a záverov valného zhromaždenia IUCN, ktoré sa konalo v januári 1994 v Buenos Aires. Dokument "**Parky pre život: Akčný plán pre chránené územia Európy**" uviedli v Štrasburgu na rokovaní Rady Európy dňa 19. 9. 1994. V Slovenskej republike sa prerokoval a do pozornosti verejnosti ho uviedol Národný komitét IUCN 22. 9. 1994 na konferencii k 45. výročiu uzákonenia ochrany Tatranského národného parku. Oficiálne bol tento akčný plán vyhlásený na pôde Ministerstva životného prostredia SR 21. októbra 1994.

Akčný plán pre chránené územia Európy je rozsiahly dokument, vychádzajúci z podkladov viac ako 200 jednotlivcov a inštitúcií. Jeho cieľom je zabezpečiť primeranú,

účinnú a dobre riadenú sieť chránených území v Európe na ochranu krajiny a biologickej diverzity tohto kontinentu. Plán stanovuje koncepčné prístupy a opatrenia potrebné na dosiahnutie tohto cieľa. Tým, že podnecuje štát vykonávať nevyhnutnú (minimálnu) úroveň starostlivosti o prírodu, zjednocuje vlastne zábery ochrany prírody na území Európy.

A ako vyzerá akčný plán cez prizmu ochrany prírody na Slovensku?

Pri hodnotení úrovne ochrany prírody v krajinách strednej a východnej Európy sa v akčnom pláne konštatuje, že väčšina štátov má dobre rozvinuté systémy chránených území, neraz staršie a rozsiahlejšie, než krajiny západnej Európy. Nepochybne to platí i o Slovenskej republike. Súčasný stav (fond) chránených území k 1. 1. 1995 uvádza tab. 1. Z prehľadov, ktoré sú súčasťou akčného plánu, vidieť, že výmerou (podielom) chránených území patrí Slovensko k popredným štátom Európy. Žiaľ,

ŠPR Stuzica v CHKO-BR Východné Karpaty

ochrana niektorých biotopov a krajinných typov je nedostatočná. Chýba nám aj aktuálne vyhodnotenie, do akej miery chránené územia pokrývajú potreby druhovej ochrany, najmä ohrozených druhov rastlín a živočíchov.

Akčný plán venuje zvýšenú pozornosť trom kategóriám chránených území, ktoré v Európe patria k najrozšírenejším: národným parkom, prírodným rezerváciám s riadeným režimom ochrany a chráneným krajinným oblastiam. Zvýrazňuje sa predovšetkým význam území kategórie II. IUCN (národných parkov). Mnohé územia vyhlásené za národné parky nespĺňajú stanovenú úroveň starostlivosti. V skutočnosti týmto kritériám vyhovuje len 10-20 % z viac ako 200 národných parkov v Európe.

Aj keď percentuálnym podielom plochy národných parkov z výmery všetkých chránených území patrí Slovenská republika na prvé dve miesta v Európe (obr. 1), takéto popredné umiestnenie nám nepatrí v úrovni starostlivosti o národné parky. A nie je to len z dôvodu obmedzených finančných prostriedkov na ich ochranu. Podstata problémov spočíva v nedôslednej akceptácii priorit

na území národných parkov, ako to napokon určuje ustanovenie § 14 ods. 1 Zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Podľa tohto ustanovenia je ochrana prírody v národnom parku nadradená nad ostatné činnosti. Napriek tomu sa v praxi bežne stretávame s odmietavými postojmi k požiadavkám prekategORIZOVANIA lesov hospodárskych na lesy osobitného určenia, so zámermi výstavby športových zariadení v neúnosnom rozsahu (prípravy na usporiadanie ZOH 2002) a pod. Národné parky sú i v Slovenskej republike kategóriou chránených území, kde musí nastať výrazný posun v úrovni starostlivosti o prírodu. Účinnými prostriedkami sa stanú územné priemety (zónovanie) a programy starostlivosti o národné parky.

Chránené krajinné oblasti (kategória V.) tvoria dve tretiny fondu chránených území v Európe. Túto kategóriu hodnotia autori akčného plánu veľmi kriticky, najmä z hľadiska všeobecne nízkeho štandardu starostlivosti. Pritom sú tieto územia dôležité i z hľadiska ochrany prírody i pre zachovávanie spôsobu života v harmónii s prírodou. Môžu slúžiť ako modelové pre trvalo udržateľný život. V Slovenskej republike je táto kategória zastúpená 16 územiami, z ktorých tri plnia ako rezervy biosféry aj medzivládny program UNESCO Človek a biosféra (MaB). Sú to chránené krajinné oblasti - biosférické rezervácie: Slovenský kras, Poľana a Východné Karpaty. Percentuálnym podielom plochy chránených krajinných oblastí z výmery všetkých chránených území patrí Slovenská republika spolu s Nemeckom na prvé dve miesta v Európe. Stupeň ochrany našich chránených krajinných oblastí sa však považuje za vyšší, ako majú nemecké prírodné parky.

V časti akčného plánu o plánovaní a riadení starostlivosti o chránené územia sa konštatuje, že v mnohých štátoch sa ochrana prírody vykonáva podľa zastaraných právnych predpisov. Nie je to problém Slovenskej republiky, kde túto činnosť upravuje nový zákon NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Akčný plán obsahuje aj zásadu, že každé chránené územie má mať schválený program starostlivosti. Pri jeho napĺňaní sa odporúča uplatňovať široké partnerstvo štátnych inštitúcií s miestnymi samosprávami, vlastníkmi pozemkov a mimovládnyimi organizáciami.

Ak hodnotíme úroveň našej starostlivosti o chránené územia v európskom kontexte, môžeme konštatovať, že vzhľadom na dlhoročné pôsobenie odbornej organizácie ochrany prírody a jej odbornú činnosť, máme na Slovensku vypracované osvedčené metodické postupy na vykonávanie tejto činnosti.

V štátnych prírodných rezerváciách, chránených náleziškách, chránených študijných plochách, chránených parkoch a záhradách i chránených prírodných výtvoroch sa po predchádzajúcich inventarizačných výskumoch prírodných pomerov vypracúvali tzv. osobitné režimy ochrany chránených území na obdobie 10 rokov. Od 1. 1. 1995 ich nahradia programy starostlivosti (záchran) s rovnakým cieľom a obsahom. V chránených krajinných oblastiach a národ-

Tab. 1. Stav siete chránených častí prírody v Slovenskej republike k 31. 12. 1994

Kategória	Počet	Výmera CHÚ [ha]	Výmera ochranného pásma CHÚ [ha]
Veľkoplošné chránené územia:			
Národné parky	5	199 724	249 153
Chránené krajinné oblasti	16	660 493	193 597
Spolu NP a CHKO	21	860 217	442 750
Celková výmera NP a CHKO tvorí 26,57 % z územia Slovenska			
Maloplošné chránené územia:			
Štátne prírodné rezervácie	448	90 987,8284	2 527,4268
Chránené náleziská	104	6 974,2724	899,11
Chránené študijné plochy	19	1 631,7101	2 151,117
Chránené parky a záhrady	4	27,8426	–
Chránené prírodné výtvory			
(1) krasové javy	54	177,4560	4 312,5152
(2) stromy a ich skupiny		nevyčísľuje sa	
Spolu	629	99 799,0515	9 890,1696
Celková výmera ŠPR, CHN, CHPZ, CHPV (1), tvorí 2,23 % z územia Slovenska			
Chránené prírodné výtvory okrem (1, 2)	252	2 588,4148	308,6166
Chránené prírodné pamiatky okrem (2)	20	67,7313	128,5920
Spolu	572	2 656,1461	437,2086
Spolu (ŠPR, CHN, CHŠP, CHPZ, CHPV, CHPP)	901	102 455,1976	10 327,2086
Celková výmera ŠPR, CHN, CHPZ, CHŠP, CHPV a CHPP tvorí 2,30 % z územia Slovenska. Z toho mimo územia NP, CHKO a ich ochranných pásiem.			
Štátne prírodné rezervácie	179	14 155,6915	1 109,2468
Chránené náleziská	47	5 986,5148	24,1100
Chránené študijné plochy	15	1 594,5595	2 151,1176
Chránené parky a záhrady	3	24,2904	
Chránené prírodné výtvory (1)	11	0,7467	377,5306
Spolu ŠPR	255	21 761,8029	3 662,0050
Spolu ŠPR, CHŠP, CHPZ, CHPV, CHPP	429	23 582,6490	3 775,6436
Celková výmera chránených častí prírody vrátane ich ochranných pásiem je 1 330 446,5690 ha, čo predstavuje 27,14 % z územia SR			

ných parkoch sa bude dôsledne uplatňovať postup vypracúvania programov starostlivosti na základe predchádzajúceho vyhotovenia územných priemetov ochrany prírody a krajiny. Novou dokumentáciou, vyplývajúcou zo zákona o ochrane prírody a krajiny, sú programy starostlivosti o chránené krajinné oblasti. Odborná práca vložená do ich vypracovania vyjde však nazmar, ak nedokážeme združiť sily a potrebné finančné prostriedky na realizáciu týchto programov.

V akčnom pláne sa preto venuje pozornosť i vytváraniu klímy pre úspech, t. j. získavaniu podpory verejnosti. Na prvý pohľad je to jednoduché, skúsenosti s touto prácou však máme pramalé. Vyžaduje to zmenu myslenia. Akčný plán kladie dôraz na výchovu v školách, avšak s využitím chránených území vo vzdelávacom procese. O úspechu podpory verejnosti pri ochrane prírody bude nemalou mierou rozhodovať aj miera prístupnosti informácií.